

УДК 340.6:343.11:94(477.4)

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-12\(42\)-917-928](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-12(42)-917-928)

Максимов Олександр Вікторович кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, <https://orcid.org/0000-0002-5251-3794>

Стельникович Сергій Володимирович доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України, Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, <https://orcid.org/0000-0001-9121-8977>

СТАН ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ СУДОВОЇ РЕФОРМИ 1864 Р. НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ

Анотація. У статті здійснено аналіз стану юридичної освіти в контексті реалізації судової реформи 1864 р. на Правобережній Україні. Судова реформа стала ключовою подією ліберальних перетворень другої половини XIX ст., запровадивши нові принципи судочинства. Створення нових судових установ актуалізувало питання формування покоління чиновників та правників, здатних на практиці забезпечити інтереси держави та демонструвати прихильність до влади. У регіональному вимірі реалізація судової реформи нівелювала демократичні принципи та обмежувала самоврядування. В умовах імплементації нового судочинства на складний етнополітичний простір Правобережжя під адміністративний контроль, внаслідок прагнення імперської політики інтегрувати правобережні губернії у загальноросійський правовий простір, потрапила юридична освіта, що позначилося на рівні кваліфікації кадрів та забезпеченні судових установ фахівцями.

На основі широкого масиву періодичних, архівних та опублікованих джерел досліджено особливості діяльності та негативні тенденції на юридичному факультеті університету св. Володимира. Цей навчальний заклад мав забезпечувати кадрами нові судові установи. Зокрема, на прикладі Житомирського окружного суду визначено кадровий дефіцит на початковому етапі функціонування суду. Встановлено, що серед основних проблем кадрового забезпечення судових установ було етнічне походження та політична лояльність випускників, а не фаховий рівень чи практичні навички. Брак кваліфікованих фахівців негативно позначився на темпах реалізації судової реформи, а суди здебільшого поповнювалися чиновниками з лівобережних українських або російських губерній.

Ключові слова: Волинська губернія, деполонізація, Житомирський окружний суд, кадрове забезпечення, Правобережна Україна, судова реформа 1864 р., університет св. Володимира, юридична освіта.

Maksymov Oleksandr Viktorovych PhD (History), Associate Professor at the Department of History of Ukraine, Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, <https://orcid.org/0000-0002-5251-3794>

Stelnykovych Serhii Volodymyrovych Doctor of Historical Sciences, Professor, Professor at the Department of History of Ukraine, Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, <https://orcid.org/0000-0001-9121-8977>

THE STATE OF LEGAL EDUCATION AMID THE IMPLEMENTATION OF THE 1864 JUDICIAL REFORM IN RIGHT- BANK UKRAINE

Abstract. The article analyzes the state of legal education in the context of the implementation of the 1864 judicial reform in Right-Bank Ukraine. The judicial reform became a key event of the liberal transformations of the second half of the 19th century, introducing new principles of legal proceedings. The establishment of new judicial institutions raised the urgent issue of forming a generation of officials and legal professionals capable of upholding state interests in practice and demonstrating loyalty to the authorities. At the regional level, the implementation of the judicial reform neutralized democratic principles and restricted self-governance. Within the complex ethno-political environment of the Right Bank, the introduction of the new judicial system placed legal education under administrative control as part of the imperial policy aimed at integrating the Right-Bank governorates into the all-Russian legal space, which affected the level of staff qualifications and the provision of judicial institutions with specialists.

Based on a wide range of periodical, archival, and published sources, the study examines the specific features of the activities and the negative trends observed at the Faculty of Law of St. Volodymyr University. This institution was expected to supply personnel for the new judicial bodies. In particular, using the example of the Zhytomyr District Court, the research identifies a shortage of staff during the initial stage of the court's functioning. It is established that among the main problems in staffing judicial institutions were the ethnic background and political loyalty of graduates, rather than their professional qualifications or practical skills. The lack of qualified specialists negatively affected the pace of the judicial reform's implementation, and the courts were mostly staffed by officials from the Left-Bank Ukrainian or Russian provinces.

Keywords: Volyn province, depolonization, Zhytomyr District Court, staffing, Right-Bank Ukraine, 1864 judicial reform, St. Volodymyr University, legal education.

Постановка проблеми. Судова реформа 1864 р. як частина ліберальних перетворень, викликаних системною кризою в Російській імперії другої половини XIX ст., докорінно змінила тогочасне судочинство. Реформа судочинства мала наблизити імперію до правової держави європейського зразка з незалежністю суду від виконавчої та законодавчої влади, рівністю всіх підданих перед законом, публічністю та змагальністю судового процесу. Ліберальні реформи на Правобережній Україні проводилися із запізненням, оскільки імперська влада спочатку прагнула позбутися польських впливів в регіоні шляхом уніфікації законодавства, позбавлення шляхетських титулів, землеволодінь, наступом на римо-католицьке духовенство та освіту тощо. Русифікація правобережних губерній виявилася тривалим процесом і супроводжувалася порушенням задекларованих демократичних принципів та самоврядування; здебільшого, суспільно-політичне життя залишалося під контролем місцевої адміністрації з відмовою від виборності посад. Головним критерієм «благонадійності» стала політична лояльність, що забезпечила новій генерації поліетнічного населення можливість залишатися дотичним до суспільно-політичного життя регіону, зокрема й до участі в судочинстві. Відтак, судова реформа висувала й нові вимоги до кадрового забезпечення, актуалізувавши питання підготовки чиновників, суддів, прокурорів тощо. Потреба у кваліфікованих кадрах та ідеологічний контроль влади суттєво позначилися на становищі юридичної освіти, яку забезпечував університет св. Володимира у Києві. Таким чином, особливості проведення судової реформи 1864 р. в регіональному вимірі потребують розгляду освітнього чинника в забезпеченні діяльності нових судових установ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження стану юридичної освіти в умовах реалізації судової реформи 1864 р. на Правобережній Україні вимагає звернення до праць, що розкривають особливості імперської політики в регіоні, а також соціокультурного контексту другої половини XIX ст., що відобразилося на освітній та судовій сферах. Вагоме значення для розуміння суспільно-політичних трансформацій та модернізаційних процесів має ґрунтовна праця В. Шандри та О. Аркуші [1], в якій автори здійснили аналіз взаємодії населення українських територій з імперськими структурами, зокрема в регіональному вимірі, що дозволяє окреслити соціокультурні особливості Правобережжя та їх вплив на освіту. Специфіка регіональних особливостей кризь призму протистояння місцевої адміністрації та польського населення висвітлена у дослідженні Д. Бовуа [2]. Історик звернув увагу на польський чинник в розвитку освіти Правобережної України на початку XIX ст. та визначив, що в умовах русифікації регіону польська безземельна шляхта вбачала в здобутті освіти спосіб легітимізації свого становища. Безпосередній аналіз судочинства Правобережної України дореформеного періоду досліджує А. Шевчук [3].

Учений розглядає судочинство після інкорпорації регіону до складу Російської імперії та деталізує кадровий склад судів, що засвідчив мотивацію участі місцевої шляхти у судових установах. Окрім того, інституційні аспекти становлення університетської освіти на Правобережжі розглядає С. Біленький [4]. Дослідник вивчає механізми імперського контролю над освітнім простором, констатує, що політичні мотиви суттєво впливали на діяльність університету св. Володимира та підготовку фахівців юридичного факультету.

Метою дослідження є висвітлення ролі юридичної освіти в реалізації судової реформи та кадрового забезпечення нових судових установ на Правобережній Україні у другій половині XIX ст.

Виклад основного матеріалу. На початку XIX ст. університетська освіта стала обов'язковою для державного апарату, сприяючи професійному зростанню чиновників, які з вищою освітою отримували можливість розраховувати на чин XII–X класів. На Правобережній Україні вищу освіту забезпечував університет св. Володимира в Києві (створений 1834 р.). Причина створення університету в Києві полягала у русифікації Південно-Західного краю та його деполонізації. До польського повстання 1830-х рр. освітня мережа регіону перебувала майже повністю під польським впливом [1, с. 180, 183].

Аналізуючи стан освіти на початку XIX ст. на Правобережжі, історик С. Біленький дійшов висновку, що, увійшовши до складу Російської імперії внаслідок поділів Речі Посполитої, регіон законсервував зниклий з політичної карти польський світ, що позначилося на збереженні традиційних структур в освіті, судочинстві та соціальній взаємодії. Найбільш розгалужена освітня мережа була представлена у Волинській губернії, що зумовлено великою кількістю польської шляхти. У першій чверті XIX ст. кількість польських навчальних закладів налічувала близько тринадцяти, створених чернечими орденами та фінансованими римо-католицькими піярами (межиріцька та дубровицька), домініканами (любарський осередок), босими кармелітами (бердичівський осередок) та греко-католицькими василіанами (любарський, овруцький, володимирський осередки). Ще один заклад перебував у власності поміщиків Сурецьких. Також діяли три навчальні заклади під світським управлінням Віленського навчального округу – у Житомирі, Кременці та Луцьку. Водночас єдиною російськомовною школою вважалося Головне народне училище в Києві [4, с. 189, 191]. На думку Д. Бовуа, на початку XIX ст. влада Російської імперії ставилася до освіти з пересторогою, оскільки її сприймали як загрозу стабільності регіону. Із близько 4 тис. польських шляхтичів, що навчалися в українських губерніях, 60% належали до безземельної шляхти, які прагнули легалізувати свій статус через школи [2, с. 274]. Таким чином, деполонізація регіону відбувалася системно на всіх рівнях суспільного життя та вимагала створення єдиного освітнього центру, що мав представляти імперську

владу та забезпечувати державні установи кваліфікованими й лояльними кадрами.

За створення університетського осередку в Києві виступала місцева адміністрація в особі генерал-губернатора В. Левашова і куратора округу Є. фон Бранке, яких підтримали С. Уваров і Микола І. Як зазначає С. Біленський, лише в умовах руйнування освітньої мережі Правобережжя Київ зміг стати освітнім центром, однак за рахунок зміни культурної ідентичності. Після польського повстання імперська влада мала намір відкрити університет в Орші, натомість у Києві мав бути ліцей, однак за сприяння В. Левашова та Є. фон Бранке виникла ідея перенести Кременецький ліцей до Києва і заснувати на його основі Інститут правознавства ім. св. Володимира. Адміністрація не приховувала утилітарну ідею самого університету, що в першу чергу мав стати місцем підготовки дрібних повітових та губернських чиновників для Південно-Західного краю [4, с. 193–194]. Історики В. Шандра та О. Аркуша відзначають, що наслідки діяльності університету св. Володимира мали довготривалий ефект, оскільки безземельна польська шляхта завдяки отриманню вищої освіти поповнила ряди службовців і зберегла своє становище в регіоні [1, с. 185]. Про роль безземельної шляхти в регіоні також згадує дослідник судової системи Правобережної України кінця XVIII – початку XIX ст. А. Шевчук. Зокрема, він наголошує, що у судових установах на посадах канцеляристів служити переважно колишні шляхтичі. Попри контроль з боку місцевої адміністрації, для частини шляхти перебування на таких посадах було ознакою збереження впливу на суспільне життя регіону, а імперська влада таким чином здобула лояльність місцевої еліти [3, с. 188–189]. Відтак, імперська влада відкрила для польського населення шлях легітимізувати своє становище в регіоні, отримавши університетську освіту.

Університет св. Володимира став базовим вищим навчальним закладом, що готував кадри для новостворених судових установ. Однак напередодні впровадження Судових статутів 1864 р. на території правобережних губерній юридичний факультет зіштовхнувся з низкою проблем. Так, у 1866 р. розпочалася полеміка щодо доцільності впровадження судової реформи на території Правобережної України. Серед головних аргументів проти швидкого впровадження реформи окреслювали питання незадовільного стану юридичної освіти. Зокрема, на складне становище юридичного факультету вказували голова Київської палати цивільного суду Д. Чернов та його заступник Я. Рашет [5, арк. 61].

Отож, варто розглянути причини, чому діяльність факультету викликала сумніви місцевої адміністрації у спроможності задовільнити потреби кадрового забезпечення судових органів. Юридичний факультет університету св. Володимира було засновано у 1835 р., не в останню чергу завдяки сприянню викладача Волинського ліцею О. Міцкевича та відомого юриста з Віленського університету І. Даниловича [6, с. 127]. Зокрема, останній у першій чверті XIX ст.

працював над кодифікацією місцевого законодавства. Із 14 квітня 1830 р. І. Данилович займався створенням «Зводу провінційних законів губерній, що були приєднані від Польщі», які, однак, так і залишилися нереалізованим проєктом [7, с. 160–161]. Крім згаданих правників, біля витоків юридичного факультету також стояла низка призначених з імперської столиці молодих викладачів, які вивчали юриспруденцію за кордоном, переважно в Німеччині.

У перші роки діяльності факультету (1835–1839 рр.) кількість охочих здобувати юридичну освіту становила більше половини всіх студентів університету. Оскільки навчальний заклад мав відповідати завданню русифікації регіону для нього існували певні обмеження, зокрема щодо виборних посад та призначення викладацького складу. Крім того, заклад повністю підпорядковувався попечителю навчального округу. Відмінності спостерігалися й у кількості предметів та курсів, що орієнтувалися переважно на підготовку місцевого чиновництва. Для студентів юридичного факультету було зменшено кількість годин римського права, натомість збільшено викладання місцевого законодавства, що потрібно було для майбутніх правників на посадах у судових установах [1, с. 185].

Викладацький склад перебував під постійним наглядом державного апарату, і коли у 1838 р. відбувся виступ польських студентів (смути Ш. Конарського), – розпочалися чистки. Вже з наступного року викладачів почали масово звільняти та переводити до інших навчальних закладів. Не оминули чистки й засновників факультету: О. Міцкевич опинився у Харківському, а І. Данилович у Московському університеті [6, с. 183–184]. Попри те, що участь викладачів-поляків у заколоті не була доведена, міністр С. Уваров зазначив, що «становище їхнє в Києві було ненормальним, тут вони були непотрібні, адже постійно мали докладати зусиль для безпеки у взаєминах зі студентами, а, відповідно, і впливу на них не мали, разом з тим їх переведення з Києва було радше справою політичною, але ніяк не справедливою» [7, с. 167].

Втрата провідних викладачів спричинила падіння престижу юридичного факультету, хоча кількість випускників залишалася високою. Влучно про стан юридичного факультету зауважив один з перших його викладачів С. Богородський. Він вважав, що нове поповнення викладацького складу в 1846–1848 рр. не йшло в жодне порівняння з успіхами 1830–1840-х рр. [6, с. 396]. Наступне покоління викладачів також вказувало на негативні тенденції, що підтверджувало відсутність вчених ступенів у них. На думку С. Богородського, це слугує показником «недостатньої витримки характеру і відсутності здатності до посидючої праці». Порівнюючи нове покоління викладачів, що здобули освіту за кордоном у 1840-х рр., з випускниками 1830-х рр., він зазначив, що останні ще отримували знання з духовних училищ, тому їх рівень «обдарованості» був вищий [6, с. 396–397]. У 1880 р. професор О. Кістяківський згадував про

становище університету в 1850-х рр., зазначаючи наступне: «Факультет наш дожив до такої старості, що неохоче залучає нові елементи. В такому стані він був в 50-х рр., поки не вимер і не довелося наповнювати його шляхом довгих приготувань» [8, с. 277]. За таких обставин юридична освіта, що надавалася в університеті, почала втрачати свої позиції. Це відбулося одночасно з підготовкою до проведення судової реформи 1864 р.

У той час, коли велася полеміка про запровадження Судових статутів на Правобережжі, в періодиці активно обговорювався незадовільний стан юридичної освіти. В одному з номерів газети «Киянин» (1866 р.) кореспонденти підняли проблему недостатньої кількості чиновників, що випускає університет та, власне, юридичний факультет, через що місцева адміністрація була змушена поповнювати кадри службовцями з інших губерній. Водночас випускники юридичного факультету направлялися на посади повітових суддів, мирових посередників, які, не без винятків, але майже одразу звільнялися. Доповнює газетне повідомлення статистика щодо кількості випускників університету на відповідних посадах, зокрема за період 1865–1866 рр.: зі 112 посад службовців 46 займали київські студенти [9, с. 317]. Крім того, в період 1863–1883 рр. юридичний факультет закінчили 717 студентів і лише 9 з них згодом почали працювати в Житомирському окружному суді [10].

Дискусії навколо судової реформи та її кадрового забезпечення тривали на сторінках місцевої періоди й у 1870-х рр. До прикладу, у 1872 р. на правобережних губерніях запрацював інститут мирових судів, що розглядав дрібні кримінальні та цивільні справи. Введення мирових судових установ не обійшлося без критики складу суддів. Так, в газеті «Киянин» (№33 від 1873 р.) зазначається, що 3 березня 1872 р. була сформована об'єднана палата кримінального та цивільного суду, прокурорського нагляду і визначено 54 дільничних мирових суддів. Однак, очікувано для дописувача, «місцевого елементу» виявилось недостатньо для створення повного складу нових судових установ. Більше половини суддів були з інших губерній: до складу судової палати увійшло 4 нових особи, до прокурорського нагляду – 5 місцевих та 7 нових, серед дільничних мирових суддів – 22 були місцевими, 24 – з інших губерній та 8 відставних, осілість яких визначити важко. Зокрема, серед запрошених на судові посади були 7 почесних мирових суддів з Полтавської та Чернігівської губерній, 6 дільничних з тих же губерній і частково з Курської губернії, 1 судовий слідчий, 2 кандидати на судові посади, 2 представника департаменту Міністерства юстиції, 2 помічника секретарів Московської судової палати та окружного суду. Для кореспондента газети таке кадрове забезпечення здавалося досить сприятливим, оскільки посади в мирових установах зайняли досвідчені судді з сусідніх Чернігівської та Полтавської губерній, що за складом населення найбільше нагадували правобережні губернії. Відтак, від цих фахівців очікували

відносно більшого знайомства з особливостями середовища, де вони мали працювати [11, с. 1]. Невдовзі кореспонденти цього ж видання знову вказували на відсутність достатньої кількості кадрів для забезпечення діяльності судових установ, але уже в контексті запровадження окружних судів. Також у зазначеній газеті від 10 жовтня 1877 р. зустрічаємо роздуми про причини зволікання з впровадженням в західних губерніях Судових статутів у повному обсязі. Зокрема, виділяли наступні причини: нестача фінансового забезпечення, етнографічне та політичне становище краю і, відповідно, брак фахівців [12, с. 2]. Таким чином, прагнення імперської політики нівелювати етнополітичні особливості регіону спричинили брак кваліфікованих місцевих кадрів, у лояльності яких могли виникати сумніви.

Варто зауважити, що подібна тенденція зберігалася з відкриттям у регіоні окружних судів. Так, Житомирський окружний суд було відкрито 29 липня 1880 р. і до його першого складу входили: М. Крестьянов (голова суду), Х. Клопов та М. Ансію (заступники голови), П. Торбург, Є. Белозоров, М. Васильєв, С. Чернявський, П. Бедрага, В. Мамаєв, М. Введенський, А. Флеров (члени суду), В. Шопен (прокурор) та дев'ять заступників прокурора, а також 20 судових слідчих. Більшість з новопризначених посадовців були переведені з інших губерній, що підтверджує брак місцевих кадрів. Голова суду М. Крестьянов здобув практичний досвід на посаді заступника прокурора Харківської судової палати [13, с. 315]; Х. Клопов був переведений з Владимирського окружного суду [14, с. 312], а М. Ансію – з Великолуцького окружного суду [15, с. 320]. Інші члени суду у минулому працювали в таких установах: П. Торбург – член Одеського окружного суду [16, с. 337]; Є. Белозоров – заступник прокурора Курського окружного суду [15, с. 329]; М. Васильєв – єдиний службовець серед решти членів суду, що з 1873 р. мав досвід роботи у Волинській палаті кримінального та цивільного суду [17, арк. 71]; С. Чернявський – заступник прокурора Рязанського окружного суду [16, с. 326]; П. Бедрага – заступник прокурора Харківського окружного суду; В. Мамаєв – член Харківської судової палати [14, с. 318]; М. Введенський – член Сарапульського окружного суду [13, с. 326]. Крім того, з 20 судових слідчих 14 були місцевими та працювали у дореформеному суді, а 6 – новоприбулими. Таким чином, склад Житомирського окружного суду свідчить про те, що принцип судової реформи щодо наповнення установ молодими службовцями не був дотриманий, оскільки значна їх частина перейшла з попереднього складу Волинської палати кримінального та цивільного суду. Через те, що політичне становище краю передбачало лояльність кадрів, то сподівання та повну зміну старого чиновницького апарату було марним. Частково вирішити «кадровий голод» змогли за рахунок залучення представників з інших губерній, де судова реформа уже була проведена та вони набули потрібного практичного досвіду.

Також зауважимо, що освітній рівень першого складу Житомирського окружного суду свідчить про перевагу випускників Санкт-Петербурзького, Московського та Харківського університетів. Так, станом на 1880 р. кількість працівників Житомирського окружного суду з вищою освітою з розподілом за навчальними закладами виглядала наступним чином: Московський університет – 5 осіб, Санкт-Петербурзький університет – 5 осіб, Харківський університет – 4 особи, університет св. Володимира – 3 особи, Ніжинський юридичний ліцей – 4 особи, Демидівський юридичний ліцей – 1 особа, Новоросійський університет – 3 особи, Казанський університет – 1 особа, Імператорське училище правознавства – 1 особа, інші навчальні заклади – 4 особи [10, с. 261–262]. До кінця ХІХ ст. Житомирський окружний суд все ж став забезпечуватися кадрами з університету св. Володимира: у 1895 р. – 12 працівників суду мали вищу освіту місцевого університету, у 1900 р. – 15, у 1905 р. – 18, у 1910 р. – 21, у 1916 р. – 29 осіб [10, с. 261–262]. Таким чином, поступове відродження університету св. Володимира та юридичного факультету пов'язане з послабленням тиску на правобережні губернії. Це призвело до того, що частка його випускників у Житомирському окружному суді становила більше половини усіх працівників.

Можна зробити висновок, що університет св. Володимира опинився в залежності від імперської політики деполонізації регіону та необмеженого контролю місцевої адміністрації. Оскільки значна частка випускників все ж були полякам, вони йшли на компроміс з владою та погоджувалися на призначення, які їм пропонували за межами регіону. У захист юридичного факультету слід додати, що щорічно з нього випускалося близько 25 студентів [6, с. 38]. До кінця ХІХ ст. на Правобережжі зберігалася тенденція призначати на посади немісцеве населення. Як зазначалося в газеті «Киянин», зростаючий попит на чиновників з вищою освітою покращив критерії набору студентів на юридичний факультет, однак місцева адміністрація й судочинство не отримали з цього користі, оскільки значна частина випускників відправлялися за межі краю [9, с. 317].

Голова цивільної палати Д. Чернов також висловив свої думки щодо судової реформи та стану юридичного факультету університету св. Володимира. Перебуваючи на посаді з 1843 р., він постійно відчував нестачу кваліфікованих кадрів. Першочерговим завданням посадовець вважав зміну чиновників польського походження на православних з відповідним освітнім рівнем. Щороку випускники юридичного факультету зверталися до Д. Чернова щодо працевлаштування у відомстві, однак він вбачав неготовність молодих фахівців до роботи в судових установах [9, с. 317–318]. Головна проблема полягала в тому, що виробнича підготовка випускників не відповідала вимогам практики. Д. Чернов зазначав, що в результаті практичних випробувань виявилось, що одні студенти готові були визнати недоліки їх фахових знань та повільно просуватися по службі, інші ж не відмовилися від пропозиції зайнятися переписуванням

документів, щоб здобути досвід. Їм доручали складати доповіді з попереднім поясненням, в якому вигляді та порядку вони мають виконуватися, однак з таких доповідей часто виходили «не логічні міркування, а розумування» [9, с. 318]. Наголошуючи на поганій підготовці київських випускників, голова цивільної палати також звернувся до московських колег як до більш кваліфікованих у практичній підготовці. Не оминув дискусії щодо юридичної освіти і київський генерал-губернатор О. Безак (1865–1868 рр.), який у своєму рескрипті до міністра юстиції заявив про неспроможність проведення судової реформи в регіоні через проблеми юридичного факультету університету св. Володимира [6, с. 61–62].

Зі свого боку, юридичний факультет університету св. Володимира не наважувався спростовувати негативні тенденції у суспільній думці. Натомість, заклад спрямував зусилля на підготовку більшої кількості випускників: у 1850–1857 рр. чисельність студентів коливалася від 85 до 109 осіб, але з 1858 р. їх кількість неухильно зростала – від 113 осіб у 1858 р. до 239 осіб у 1865 р. У зауваженнях адміністрації університету йшлося про те, що в межах навчального закладу неможливо підготувати практичному судочинству [9, с. 318]. Таким чином, «кадровий голод» був викликаний політикою місцевої адміністрації, як і незадовільний стан юридичної освіти, що виник внаслідок контролю за діяльністю навчального закладу та перешкоджанню працевлаштуванню випускників університету в регіоні.

Висновки. Підсумовуючи стан юридичної освіти на Правобережній Україні в контексті реалізації судової реформи 1864 р., варто зауважити, що головною проблемою кадрового забезпечення нових судових установ кваліфікованими фахівцями було їх етнічне походження, а не фахові та практичні якості. Адже значна кількість молодих спеціалістів, не отримавши посади на місцях, успішно реалізовувала отримані навички в інших регіонах імперії, в тому числі в судових установах. Місцева адміністрація продовжувала керуватися принципами русифікації краю та обережно ставилася до поляків, які здобували вищу освіту та мали намір закріпити своє становище на державній службі. Нестача кваліфікованих кадрів негативно позначилася на реалізації судової реформи, а нові судові установи поповнювалися чиновниками з російських та лівобережних українських губерній. Натомість, місцеві кадри, що здобували юридичну освіту в університеті св. Володимира, не отримували можливості професійної реалізації.

Література:

1. Шандра В., Аркуша О. Україна в XIX столітті: людність та імперії. Київ: Академперіодика, 2022. 436 с.
2. Бовуа Д. Російська влада і польська шляхта в Україні. 1793–1830 рр. Львів: Кальварія, 2007. 296 с.
3. Шевчук А. Судова влада в житті суспільства Правобережної України (кінець XVIII – перша третина XIX ст.): монографія. Житомир: Вид. Євенок О. О., 2022. 580 с.

4. Біленький С. Заснування Київського університету: спадковість, переривчастість, імперська сваволя. *Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник*. 2005. № 7. С. 188–213.
5. Центральний державний історичний архів України. Ф. 442. Оп. 176. Спр. 377. 134 арк.
6. Владимирський-Буданов М. История императорского Университета св. Владимира. Т. 1. Киев: Тип. Императорского Университета Св. Владимира, 1884. 734 с.
7. Биографический словарь профессоров и преподавателей Императорского Университета св. Владимира (1834–1884) / Ред. В. Иконников. Киев: Тип. Ун-та Св. Владимира, 1884. 860 с.
8. Кістяківський О. Щоденник (1874–1885). Т. 2: (1880–1885) / Упоряд. В. Шандра. Київ: Наукова думка, 1995. 583 с.
9. О неудовлетворительном состоянии юридического факультета в Университете Св. Владимира. *Кієвлянинъ*. 1867. 81. С. 317–318.
10. Академические списки императорского Университета Св. Владимира 1834–1884 гг. Киев: Тип. Императорского Университета Св. Владимира, 1884. 200 с.
11. Часть неофициальная. Київ, 15-го апреля 1873. *Кієвлянинъ*. 1872. 33. С. 1–2.
12. Киевская юстиция и ее представители. *Кієвлянинъ*, 1877. 121. С. 1–2.
13. Адрес-календарь. Общая роспись начальствующих и прочих должностных лиц по всем управлениям в Российской империи на 1878 г. Санкт-Петербург: Тип. Правительствующего Сената, 1878. 759 с.
14. Адрес-календарь. Общая роспись начальствующих и прочих должностных лиц по всем управлениям в Российской империи на 1877 г. Санкт-Петербург: Тип. Правительствующего Сената, 1877. 764 с.
15. Адрес-календарь. Общая роспись начальствующих и прочих должностных лиц по всем управлениям в Российской империи на 1879 г. Санкт-Петербург: Тип. Правительствующего Сената, 1879. 775 с.
16. Адрес-календарь. Общая роспись начальствующих и прочих должностных лиц по всем управлениям в Российской империи на 1880 г. Санкт-Петербург: Тип. Правительствующего Сената, 1880. 778 с.
17. Державний архів Житомирської області. Ф. 19. Оп. 1. Спр. 20. 120 арк.

References:

1. Shandra V., Arkusha O. (2022). *Ukraine v XIX stolitti: liudnist ta imperii* [Ukraine in the 19th century: population and empires]. Kyiv: Akademperiodyka. 436 s. [in Ukrainian].
2. Bovua D. (2007). *Rosiiska vlada i polska shliakhta v Ukraini. 1793–1830 rr.* [Russian power and Polish nobility in Ukraine. 1793–1830]. Lviv: Kalvariia, 296 s. [in Ukrainian].
3. Shevchuk A. (2022). *Sudova vlada v zhytti suspilstva Pravoberezhnoi Ukrainy (kinets XVIII – persha tretyna KhIKh st.): monohrafiia* [The judiciary in the life of society in Right-Bank Ukraine (late 18th – first third of the 19th century): monograph]. Zhytomyr: Vyd. Yevenok O. O. 580 s. [in Ukrainian].
4. Bilenkyi S. (2005). *Zasnuvannia Kyivskoho universytetu: spadkovist, pereryvchastist, imperska svavolia* [The founding of Kyiv University: heredity, discontinuity, imperial arbitrariness]. *Skhid-Zakhid: Istoryko-kulturolohichnyi zbirnyk*. № 7. S. 188–213. [in Ukrainian].
5. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy [Central State Historical Archive of Ukraine]. F. 442. Op. 176. Spr. 377. 134 ark. [in Russian].
6. Vladymyrskiy-Budanov M. (1884). *Ystoryia ymperatorskoho Unyversyteta sv. Vladymyra. T. 1* [History of the Imperial University of St. Vladimir. Vol. 1]. Kyev: Typ. Ymperatorskoho Unyversyteta Sv. Vladymyra. 734 s. [in Russian].

7. Byohrafycheskyi slovar professorov y prepodavatelei Ymperatorskoho Unyversyteta sv. Vladymyra (1834–1884) [Biographical Dictionary of Professors and Lecturers of the Imperial University of St. Vladimir (1834–1884)]. (1884) / Red. V. Ykonnykov. Kyev: Typ. Un-ta Sv. Vladymyra. 860 s. [in Russian].

8. Kistiakivskyi O. (1995). Shchodennyk (1874–1885). T. 2: (1880–1885) [Diary (1874–1885). Vol. 2: (1880–1885)] / Uporiad. V. Shandra. Kyiv: Naukova dumka. 583 s. [in Ukrainian].

9. O neudovletvorytelnom sostoianny yurydycheskoho fakulteta v Unyversytete Sv. Vladymyra [On the unsatisfactory state of the Faculty of Law at St. Vladimir's University]. (1867). *Kievlianyń*. 81. S. 317–318. [in Russian].

10. Akademicheskiye spysky ymperatorskoho Unyversyteta Sv. Vladymyra 1834–1884 hh. [Academic lists of the Imperial University of St. Vladimir 1834–1884]. (1884). Kyev: Typ. Ymperatorskoho Unyversyteta Sv. Vladymyra. 200 s. [in Russian].

11. Chast neofytsyalnaia. Kiev, 15-ho aprelia 1873 [Unofficial part. Kiev, April 15, 1873]. (1872). *Kievlianyń*. 33. S. 1–2. [in Russian].

12. Kyevskaia yustytsia y ee predstavytely [Kyiv justice and its representatives] (1877). *Kievlianyń*, 121. S. 1–2. [in Russian].

13. Adres-kalendar. Obshchaia rospys nachalstvuiushchykh y prochykh dolzhnostnykh lyts po vsem upravleniyam v Rossyiskoi ymperyy na 1878 h. [Address calendar. General list of senior and other officials across all departments in the Russian Empire for 1878]. (1878). Sankt-Peterburh: Typ. Pravytelstvuiushcheho Senata. 759 s. [in Russian].

14. Adres-kalendar. Obshchaia rospys nachalstvuiushchykh y prochykh dolzhnostnykh lyts po vsem upravleniyam v Rossyiskoi ymperyy na 1877 h. [Address calendar. General list of senior and other officials across all administrations in the Russian Empire for 1877]. (1877). Sankt-Peterburh: Typ. Pravytelstvuiushcheho Senata. 764 s. [in Russian].

15. Adres-kalendar. Obshchaia rospys nachalstvuiushchykh y prochykh dolzhnostnykh lyts po vsem upravleniyam v Rossyiskoi ymperyy na 1879 h. [Address calendar. General list of senior and other officials across all departments in the Russian Empire for 1879]. (1879). Sankt-Peterburh: Typ. Pravytelstvuiushcheho Senata. 775 s. [in Russian].

16. Adres-kalendar. Obshchaia rospys nachalstvuiushchykh y prochykh dolzhnostnykh lyts po vsem upravleniyam v Rossyiskoi ymperyy na 1880 h. [Address calendar. General list of senior and other officials across all administrations in the Russian Empire for 1880]. (1880). Sankt-Peterburh: Typ. Pravytelstvuiushcheho Senata. 778 s. [in Russian].

17. Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti [State Archives of Zhytomyr Region]. F. 19. Op. 1. Spr. 20. 120 ark. [in Russian].